

ЖЕНСКИТЕ БЛАГОТВОРИТЕЛНИ ДРУЖЕСТВА В КЪРДЖАЛИ /20-те – 30-те г. на ХХ в./

След Балканската и Първата световна война бежанците, прииждащи от Западна Тракия и Македония в Източните Родопи, са хиляди. Масовият приток в Кърджалийска област започва в началото на 20-те г. на 20 в., когато са прогонени българите от Западна Тракия, и особено се засилва след 1927 г., когато влиза в сила българо-гръцката спогодба „Моллов–Кафандарис“ за „доброволно“ изселване на българите от Западна Тракия. Следвоенна България не е в състояние да окаже нужната помощ за настаняване и разрешаване проблемите на тези хора, напуснали родните си места и дошли тук с надеждата, че държавата ще им помогне. Държавната хазна е празна, а местната власт безсилна. В Кърджали настанените бежанци са стотици, а средствата, които общинската управа може да заделни, са твърде оскъдни. Така възниква идеята за обществена подкрепа и благотворителна дейност, които поне малко да подпомогнат мизерстващите, гладни, безработни и без покрив бежански семейства.

Значението на думата „благотворителност“ – „благо“ и „творя“, е да сътвориш добро за ближния, без да очакваш отплата за това. Благотворителността е израз не на показност, а на дълбока човешина, зад която са скрити състрадание, милосърдие и жертва. От друга страна, тази дейност заедно с дарителството, най-често представлява скрит жест на родолюбие.

Тези обстоятелства довеждат до създаването на първите благотворителни и културно-просветни дружества в града, които са опора за бежанците и бедните жители на Кърджали. Тракийско, Македонско, Добруджанско, Родопско, дружество „Утеха“, турско благотворително дружество „Шевкат“ създават безплатни трапезарии за бедните деца, грижат се за събиране на средства, дрехи, учебници и организират подпомагането им [1]. С активната си дейност се открояват трите женски дружества – Благотворително женско дружество „Утеха“, Македонско женско благотворително дружество „Свето Благовещение“ и Женско тракийско дружество, предмет на настоящото проучване.

Женско благотворително дружество „Утеха“ е от най-активните в Кърджали. Основано е в началото на 20-те години на 20 в. Учреди-

Женско благотворително дружество „Утеха“, 1930–1931 г.

телка и първа деятелка е Екатерина Бойчева, подпомагана от Бояна Маркова, Екатерина Манова и др. Най-активна благотворителна дейност дружеството развива при Мария Козарова, когато в града пристигат бежанските семейства от Западна Тракия. Ръководството взема решение за откриване на безплатна ученическа трапезария за бедни ученици. Липсва помещение, събрани са волни пожертвования и е изграден малък салон с трапезария на ул. „Екзарх Йосиф“, срещу училище „Отец Паисий“. По-късно на същото място е изградено солидно здание, също със средства от дарения, собственост на „Утеха“ [2].

Жените от дружеството събират от по-заможните жители на града парични средства и през 1925 г. салонът за ученическа трапезария е готов. Броят на учениците, които се хранят започва да расте. Съществуващите в Кърджали след 20-те и през 30-те г. на 20 в. Дружество за закрила на децата, Комитет за подпомагане на бедстващите семейства и Комитет за отпразнуване Деня на детето, също събират пари, дрехи и помощи, изграждат детски игрища и оказват съдействие на нуждаещите се, като подпомагат децата им [3].

През 1926 г. дружество „Утеха“ развива енергична дейност и издържа трапезарията за бедните бежански деца. Също така се взема решение за построяване на собствена сграда за целите на дружеството и за целта избира строителен комитет [4].

На 26 декември 1926 г. става откриването и освещаването на детската трапезария при благотворително дружество „Утеха“. След молебена председателката на дружеството г-жа Козарова в прочувствена реч изтъква ползата и значението на една детска трапезария, особено в Кърджали, където са намерили подслон стотици прокудени семейства от Тракия и Македония. Действително дружеството добре е схванало своята задача: „Да даде повече радост и повече светлина в живота на децата и да ги направи по-годни за нравствено съвършенство“. Със своите налични 36 000 лв. и подпомогнато от гражданството, дружеството се надява да изведе на добър край своето хуманно дело. В речта си председателката изказва благодарността на дружеството към окръжния управител на Окръжната постоянна комисия, на околийския началник, началниците на частите и особено на свещеник Георги Стоянов, който най-вече насърчава и агитира в полза на трапезарията и сам най-много допринася за набавяне на средства и снабдяване на трапезарията с нужния инвентар. Първоначално е предвидено да се хранят 20 деца, а в бъдеще техният брой да се увеличи. Надеждите са, че кърджалийското гражданство няма да откаже своята подкрепа в полза на децата и бъдещето. На 21 януари 1927 г. делегатката на Белгийския червен кръст г-ца Мина М., при пребиваването си в Кърджали, посещава детската трапезария на „Утеха“ и остава много доволна от хубавата инициатива и добрия ред [5]. Тя поема грижата за издръжка на трапезарията до 1 април следващата година, като нужните продукти закупува и предава на момента, за да могат да се увеличат децата от 20 на 80, т. е. да се хранят още 60 деца [6].

Много от фирмите и учрежденията в града също правят щедри дарения на дружеството, чийто членове са много дейни в събирането на средства. За тази цел много често са представяни вечеринки. За благодарната кауза на „Утеха“ да построи собствен дом за трапезария, през 1927 г. Мастанлийският окръжен съвет в Кърджали дарява от бюджета си 20 000 лв., както и Популярна банка – 2000 лв. Много активна е благотворителността на дружеството и през следващите години – 1928, 1929 и 1931 г. [7].

През 1932 г. е открита втора безплатна ученическа трапезария в града, като средства за нея внасят всички благотворителни организации. През 1934 г. дружество „Утеха“ изцяло издържа и двете трапезарии. С цел набиране на средства се организират вечеринки, утра, томболи, битови срещи. Тук е мястото да се споменат и изключителните заслуги на Мара Михайлова, председател на Дружеството за закрила на децата, която обикаля селищата в окръга, събира средства, създава

клонове на дружеството, открива ученически трапезарии и активно подпомага дейността на благотворителните организации [8].

1933-а е още една година на безшумен живот на дружество „Утеха“, но с изключително активна дейност. На годишното събрание /29 март 1933 г./ настоятелството отчита извършената дейност за приходите и разходите. Приходите в касата от дарения и дейност са 67 969 лв. В трапезарията през годината са записани 80 деца. Избрано е и ново настоятелство: председател г-жа Бибова, подпредседател г-жа Йорданка Симова, секретар М. Ковачева, касиер г-жа Лопушнова и член-съветнички Вълкова, Бонева и Тончева. С прискърбие настоятелството констатира, че даренията към дружеството и трапезарията значително са намалели, като вероятната причина е тежката стопанска криза, която тормози населението, а не нежеланието да се подпомага едно толкова хуманно дело [9].

**Настоятелството на „Утеха“ с питомците
от детския приют, издържан от дружеството**

Списъкът на членовете от ръководното тяло на женско дружество „Утеха“ към 1 май 1938 г., сочи, че всички дами са домакини. В ръководното тяло са: председател Елена Ст. Вълкова, подпредседател Вяра К. Бонева, касиер Лушка Л. Тончева, секретар Мара Т. Ковачева, съветници Желка Б. Стойнова, Донка Кр. Дудекова и Велика И. Дринова.

Надзорен съвет: Мара Ив. Балканджиева и Милка Ничева – членове [10]. Промени в състава има към края на годината /10 октомври 1938 г./, като г-жа Вълкова и Бонева остават начело на дружеството [11].

На годишното събрание през 1939 г. женско благотворително дружество „Утеха“ избира ново настоятелство в състав: председател г-жа полковник Шкодрева, подпредседател г-жа В. Бонева, секретар г-жа Мара Т. Ковачева, касиер г-ца Ел. Караоланова и член-съветници г-жите Бъркашка, Вълкова и Стойнова [12].

На 4 март 1939 г. „Утеха“ организира във военния клуб своята традиционна „Българска вечер“, на която са представени красива българска седянка, ръченица, томбола и др. Дружеството кани гражданите да присъстват на вечеринката, като подкрепят неговите високо благородни задачи. Приходите от тази вечеринка са изразходвани изцяло за уреждане на детския дневен дом и подобряване храната на малките питомци, които са деца на бедни работнички в града [13].

От писмо с дата 29 юни 1939 г. до околийския управител в Кърджали става ясно, че със създаването си кърджалийският клон на Съюза за закрила на децата /СЗД/ поема издръжката на ученическата трапезария, която преди това се издържа от дружество „Утеха“, а за една-две години и от специален комитет. Същият вече не съществува, защото няма преутвърден устав и не членува в клона на СЗД, и фактически клонът изпълнява функциите му – издържа трапезарията. Молбата на СЗД е комитетът, който има излишни суми по влогова книжка и вече не съществува, да ги предаде срещу квитанция на клона и с това да се ликвидира [14].

С удостоверение от 3 септември 1940 г. градският архитект при кърджалийската община Хараламби Михайлов удостоверява, че благотворително дружество „Утеха“ строи „дневен детски дом“, с предприемач Георги Петков. Сградата е двуетажна. Строителната линия е дадена от общината на 12 август, а строежът е започнат на 14 август 1940 г., като частта от старата сграда, до която и върху която ще се строи, е съборена [15]. За изграждането му голяма заслуга имат тогавашната председателка Мара Шкодрева и секретарката Мара Д. Ковачева. Активна благотворителна дейност дружеството развива и при председателките Вера Бенова, Еленка Вълкова, Фроска Василева и др. Членуващите в дружеството дами дават не само труд и усилия, но и материални средства. Често устройват томболи и вечеринки, богато украсени и с добре подбрани програми. Последната председателка на дружеството е Вера Н. Пефтичева, при която то се закрива [16].

В подкрепа и помощ на бежанците е и Женското тракийско дру-

**Женско тракийско дружество /Дамски тракийски комитет/,
30-те г. на 20 в.**

жество. То, както и другите тракийски дружества „Тракия“ и „Антим I“, до такава степен развиват обществената си дейност, че подпомагат материално и морално другите дружества. Първоначално бежанците са подпомагани от дружество „Утеха“ с храна и средства за крайно нуждаещи се семейства [17]. През 1924 г. председателката на женско дружество „Утеха“ в писмо до министъра на външните работи съобщава: „Известно Ви е, че в града ни от десетина дена вече са дошли изгнаници от поробена Тракия, които чакат да бъдат настанени в Маданлийски окръг. Окъсани, голи и боси жени и деца кръстосват улиците на града и със сърца, свити от болка, гледат как хората си живеят. Лишени от всички материални блага, те са лишени и от насъщен хляб“ [18].

През 1926 г. „Утеха“ изпраща запитване до председателя на благотворително дружество „Тракия“ за крайно бедните деца-тракийчета, посочени от училищната инспекция, които да се хранят в трапезарията. За голямо съжаление възможностите са ограничени и кувертите са само 20 към този момент [19]. На по-късен етап, когато тракийската организация набира скорост, се случва обратното – дружество „Тракия“ през 1928 г. подпомага „Утеха“ с 10 000 лв. за издръжка на трапезарията. Тракийската организация се съвзема и развива бурна културно-просветна дейност, дори се включва в политическия живот.

Често изнася вечеринки, утра, забави, градински увеселения, даже провежда конгреси и събори на тракийци от страната [20].

Свое дружество създават и заселилите се в Кърджали бежанци от Македония. Македонското културно-просветно дружество е основано през 1923 г. [21]. Целта му е да развива културно-просветна дейност сред членовете и да подпомага прииждащите в града бежанци. Архивните документи сочат, че към 25 август 1925 г. крайно бедните македонски бежански семейства, включително тези на вдовици, са 11 [22]. Броят им продължава да се увеличава и към 27 май 1927 г. достига общо 193 семейства, числящи се към македонското благотворително братство в Кърджали [23].

Женското македонско благотворително дружество „Свето Благовещение“ е учредено през 1924 г. [24]. Председател е Констанца Кацкова, подпредседател Т. Сидова, секретар-деловодител М. Чалъбашиева, касиер Е. Имова и съветнички Т. Шолева, С. Иванова и С. Печилкова [25]. Констанца Кацкова е родена в Охрид през 1894 г. Завършва Солунската девическа гимназия, а след това право в София. През 1921 г. пристига да живее в Кърджали [26]. Трите македонски дружества в града основават и свой хор, в който участват над 40 жени

**Женско македонско благотворително дружество
„Свето Благовещение“, 30-те г. на 20 в.**

и мъже. Между хористите с хубавите си гласове се отличават Димка Шанова, Зарка Зафирова, Мария Иванова, Софка Имова, Надежда Баталова и мн. др. Македонските дружества, освен че подпомагат своите членове материално, се отзовават и на всяко обществено начинание. Те дават средства за трапезариите, закупуват облекло и учебници на бедните ученици [27].

На 22 април 1927 г., по случай светлите християнски празници, жените от македонското дружество изпращат подаръци на дружество „Утеха“ и молят председателката да ги приеме и раздаде на сирачетата и бедните дечица в безплатната трапезария [28]. С благотворителна цел дамите от „Свето Благовещение“, по повод приближаващите коледни и новогодишни празници, на 26 ноември 1927 г. канят македонската младежка организация „Шар“ на танцова забава в салона на военния клуб. Сформирани са 3 комисии, които да посрещат гостите, да продават карти, букетчета и др. и да събират веселата поща [29]. Специално за военните в града също е организирана танцова вечеринка в салона на офицерското събрание [30]. С част от събраните средства дружеството цели да закупи зимни дрехи и да даде 500 лв. на сираците в Битоля. Също така по нареждане на командира на 38-ма Одринска дружина, който винаги проявява хуманност, са раздадени зимнина и помощ на нуждаещите се членове [31]. На 5 декември 1927 г. „Св. Благовещение“ изпраща сумата от 500 лв. за хуманната инициатива и да подкрепи сиропиталището в Битоля [32]. Дружество „Утеха“ също е подпомогнато със сума от 500 лв., за което изказва голямата си благодарност и признателност на „Св. Благовещение“ [33].

Към 8 януари 1928 г. в дружеството членуват 73 жени. Тяхната основна цел е указана в чл. 2 от устава на дружеството – да съдействат за културно-просветното издигане на жената-македонка в България, подпомагане на бедни и болни членове, търсене на работа на същите, благотворителност и др. Средствата на дружеството основно са от членски внос, подаръци и благодеяния, приходи от увеселения, сказки, вечеринки и др. случайни приходи. „Св. Благовещение“ отправя молба до председателя на Мастанлийския окръжен съвет да отдели средства от бюджета и да подпомогне дейността на дружеството, понеже нуждите са големи, а личните средства доста ограничени [34].

През 1929–1930 г. македонското женско дружество продължава да работи за благотворителната кауза, често и съвместно с другите дружества, различни организации и организирани от тях мероприятия. Тракийската организация в Кърджали кани „Св. Благовещение“ да вземе участие през 1929 г. в манифестацията в града за Деня на

Тракия [35]. Друга съвместна проява е поканата на театралния кръжок дружеството да вземе участие на 28 април за отпразнуване на Връбница – Ден на българската печатна книга, където и да се проведе утро с подбрана програма. Поканени са всички културно-просветни организации [36].

През 1930 г. председателката на „Св. Благовещение“ в писмо до председателя на Мастанлийската окръжна постоянна комисия съобщава: „Дружеството в изпълнение на своите патриотични задължения и благотворителни цели да подпомага материално бедни македонски бежански семейства, вдовици и сираци черпи своите средства изключително, разчитайки на подкрепата и пожертвователността на гражданството и на учрежденията, които са си поставили за цел добруването на окръга. Молбата ни е да ходатайствате пред Постоянната мастанлийска окръжна комисия да ни отпусне парична помощ от предвидените Ви в бюджета суми за благотворителност“ [37].

В края на годината дружеството отново организира благотворителна танцувална вечеринка. За целта моли началника на гарнизона за 13 декември 1930 г. да отпусне музиката срещу установената такса, а председателят на читалището да предостави салона на Общия дом за увеселителната забава [38].

С благотворството си и стремежа за културно и просветно въздигане жените в Кърджали доказват своето достойно място в обществото. За разлика от много други женски дружества по това време в страната основната им цел не е борба за граждански и политически права, а благотворителност и подпомагане на най-бедните бежански семейства.

В заключение: През разглеждания период, 20-те – 30-те г. на 20 в., създадите се и развили активна дейност женски благотворителни дружества в града, освен самостоятелно, много често работят заедно за общата кауза, като си оказват взаимопомощ и подкрепа. Съвместно с другите дружества и организации подпомагат безработни, болни и бедни бежански семейства. Помощта е ограничена и стига само до най-нуждаещите се, като цели тяхното физическо оцеляване. Благотворителното подпомагане е със символичен характер и не решава проблемите на прокудените, а само донякъде притъпява остротата им и вдъхва малко надежда. Когато човек е в безизходица, и най-малката помощ е от значение. Важно е да се запази спомен за тези благодетели, които не търсят слава и отплата, и чийто тих подвиг – дарителството, е насочен към уязвимите и слабите, които са в окаяно положение и имат нужда от подкрепа.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Назърова П., В. Ташкова, Кърджали поглед към миналото, част II, Кърджали, 2015, с. 7.
2. Михайлова М., Кърджали, С., 2000, с. 240-241; Назърова П., В. Ташкова, Цит. съч., с. 113.
3. Репортер юг, бр. 94, 20 декември 1993, с. 8.
4. Родопа, бр. 8, 1 октомври 1927, с. 8.
5. Пак там, бр. 3, 1 март 1927, с. 6.
6. Родопско слово, № 25, 21 юли 1994, с. 4.
7. Пак там.
8. Репортер юг, бр. 94, 20 декември 1993, с. 8.
9. Родопско слово, № 25, 21 юли 1994, с. 4.
10. РИМ – Кърджали, НИ – НСФ, инв. № 422.
11. ДА – Кърджали, Ф. 14 К, оп. 1, а. е. 129, л. 4.
12. Бяло море, бр. 32, 5 май 1939.
13. ДА – Кърджали, Ф. 14К, оп. 1, а. е. 129, л. 5.
14. Пак там, л. 7.
15. ДА – Кърджали, Ф. 8К, оп. 1, а. е. 95, л. 20.
16. Михайлова М., Цит. съч., с. 241.
17. Пак там, с. 247-248.
18. ДА – Кърджали, Ф. 237 К, оп. 1, а. е. 15, л. 37.
19. Пак там, л. 152.
20. Михайлова М., Цит. съч., с. 247-248.
21. Назърова П., В. Ташкова, Цит. съч., с. 128.
22. ДА – Кърджали, Ф. 248К, оп. 1, а. е. 4, л. 9.
23. Пак там, л. 10.
24. Михайлова М., Цит. съч., с. 250.
25. ДА – Кърджали, Ф. 248К, оп. 1, а. е. 3, л. 2.
26. Назърова П., В. Ташкова, Цит. съч., с. 128.
27. Михайлова М., Цит. съч., с. 250.
28. ДА – Кърджали, Ф. 248К, оп. 1, а. е. 3, л. 4.
29. Пак там, л. 14.
30. Пак там, л. 15.
31. Пак там, л. 17.
32. Пак там, л. 16.
33. Пак там, л. 18.
34. Пак там, л. 20, 21.
35. Пак там, л. 47.
36. Пак там, л. 52.
37. Пак там, л. 75.
38. Пак там, л. 88, 89.